

مؤسسه آموزش عالی حوزه های علمیه قم،

عنوان تحقیق

سنت های الهی و بشری از دیدگاه قرآن کریم

استاد راهنما:

سروه بی خانی

پژوهشگران

سروه بی خانی، مریم رضانی، جمیله لحاظی

بهمن ماه 1399

چکیده

آفرینش که بر پایه نظام احسن شکل گرفته، بر سنت‌ها و قانونمندی‌های ثابت و تغییر ناپذیر استوار است. جهان یک نظام قاطع و غیر قابل تبدیلی دارد. این قانونمندی‌ها بر کلیه فعل و انفعال‌ها و تغییر و تحول‌هایی که در جهان طبیعت رخ می‌دهد، اعم از تغییرات و فرایندهای شیمیایی، فیزیکی، زیست محیطی، نجومی و...، حاکم بوده و هیچ رویداد طبیعی خارج از چارچوب آنها واقع نمی‌شود. همچنان‌که تغییر و تحولات عالم طبیعت براساس قانونمندی‌های ثابت و تغییرناپذیر صورت می‌گیرد، تغییر و تحولات اجتماعی نیز قانونمندی‌های خاص خود دارد و کلیه فراز و فرودهایی که در جوامع بشری رخ می‌دهد بر اساس همین قانونمندی‌هاست.

سنت چیزی نیست که آفرینش خاص و خلقت جداگانه ای، به آن تعلق بگیرد، هستی درجاتی دارد و هر درجه ی آن موقعیت ثابت و مشخصی دارد. پس قانون آفرینش یک قرار داد و اعتبار نیست، زیرا از چگونگی هستی اشیاء انتزاع شده است و به همین دلیل، تبدیل و تغییر برای آن نیز محال است. تمام عوامل هستی از علم و اراده ی حق سرچشمه می‌گیرد و هر عاملی که در جهان خود نمایی می‌کند تجلی علم و اراده ی حق و مظهر خواست خداوند و آلت اجرای قضا و قدر او است.

کلمات کلیدی :

روش، سنت، سنت الهی، سنت بشری، قانون الهی، قرآن.

مقدمه:

انسان‌ها در زندگی اجتماعی و فردی خود، قوانین و مقرراتی را وضع می‌کنند که سنن اجتماعی، قومی و یا ملی نامیده می‌شود آداب و رسوم خاص هر قوم و ملت، سنت ویژه آن‌هاست. همچنین قوانین بین‌المللی که در سطح گسترده‌ای، به‌وسیله کشورها و سازمان‌های جهانی وضع می‌شود، نوعی سنن و آداب اجتماعی هستند، مانند احترام به حسن هم‌جواری، دخالت نکردن در امور داخلی کشورها و... ولی این سنن با سنت‌های الهی از دو نظر فرق دارند:

(الف) در کلیت، ثبات و راه کارها و فرایند حاکم بر چگونگی وضع آن‌ها؛

(ب) در غایت و هدف.

سنت‌های الهی قابل تغییر و تبدیل نیستند و ثبات و دوام دارند، به گونه‌ای که آیه شریفه «و لن تجد لسنة الله تبديلاً» و سنت خدای متعال را دگرگون نخواهی یافت» به آن تصریح دارد ولی در مقررات و سنت‌هایی که به دست انسان ایجاد می‌شوند، ثبات و دوام کمتری به چشم می‌خورد و همواره در حال دگرگونی و تغییرند.

سنت‌های بشری، عبارتند از قوانین حقیقی یا تکوینی که ارتباط نفس‌الامری حقائق را در جهان عینی نشان می‌دهند. سنت الهی در جامعه، رفتاری است که خداوند با اجتماعات بشری بر اساس حکمت خود، به صورت ابتدایی یا مقابله‌ای انجام می‌دهد. این سنت‌ها که بیانگر قانونمندی جامعه و تاریخ است، نشان از رابطه‌ای تکوینی بین اعمال انسانی با عالم هستی است که منشأ آثاری وجودی برای انسانها خواهد بود.

بازشناسی ویژگی‌های سنت‌های الهی و بشری، هدف اصلی این مقاله است تا نگاه جامعی را در این زمینه ترسیم نماید. این مقاله به شیوه توصیفی به روش کتابخانه‌ای در پی پاسخ به این سوال که سنت‌های الهی و بشری هر کدام چه ویژگی‌هایی با هم دارند؟ با استفاده از منابع معتبر تدوین می‌گردد.

مفهوم شناسی

مفهوم لغوی سنت

واژه سنت از ریشه «سنّ» گرفته شده و تکرار و استمرار را می‌رساند. در متون اسلامی، به ویژه قرآن در موارد متعددی واژه «سنت» به صورت مفرد و واژه «سنن» در قالب جمع به کار رفته است. (المنجد، ماده سنّ).

«سنت» کاربردهای مختلفی دارد، اما در قرآن به معنای رویه، روش و طریقه استعمال شده است. (علی اکبر دهخدا؛ لغت نامه، ج 8، ص 12146). سنت همچنین به معنای، سیره و روش، (قانون و شریعت) (ابن مکرم) (ابن منظور)، جمال الدین، لسان العرب، ج 31. نشر ادب حوزه قم. 1405 هـ) است. البته در متون دینی بیشتر به سیره و روشی گفته می‌شود که مردم از آن پیروی می‌کنند. ترکیب اضافی (سنه الله) عبارت از روشی است که خداوند متعال از روی حکمت خویش، حسب رفتار و سلوکی که مردم با شریعت او دارند، نسبت به آنان، اعمال می‌دارد. (فتح الله احمد. معجم أَلْفَاظِ الْفَقْهِ الْجَعْفَرِيِّ. بی‌نا. بی‌جا. 1415 هـ)

قرآن کریم می‌فرماید: «وَإِنْ يَعْزُبُوا فَقَدْ مَضَتْ سُنَّةُ الْأَوَّلِينَ؛ اگر [به عداوت اسلام و رسول خدا] برگردند و دشمنی کنند، روش به کار گرفته شده در باره کفار گذشته در مورد آنها عمل خواهد شد». یا به معنای سیره و روش (ابن مکرم، 1405 ق، ج 31:226)

علامه طباطبائی ذیل آیه مذکور می‌نویسد: «السنة هي الطريقة و السيرة؛ (طباطبائی، المیزان، ج 9، ص 75، 1363). (سنت همان طریقه و سیره است.» مرحوم طبرسی نیز در مجمع البیان می‌گوید: سنت و طریقه و سیره، نظیر هم هستند. (طبرسی، مجمع البیان، ج 4، ص 833).

و حکومت جهان و اداره امور را به دست خواهند گرفت و حق و حقیقت در موضع خود استوار خواهد بود و باطل بر آن پیروز نخواهد شد.

4 - استقرار آیین خدا و گسترش امنیت در جهان: قرآن معتقد است خداوند سرانجام آیینی را که برای بندگان خود پسندیده، در روی زمین مستقر خواهد ساخت؛ آیینی که از هر نوع شرک و دوگانه‌پرستی پیراسته است و بیم و ناامنی در آن راه نخواهد داشت. (نور/سوره ۲۴، آیه ۵۵).

5 - گسترش اسلام در سراسر جهان: قرآن در دو مورد از برقراری آیین اسلام در جهان و پیروزی آنان بر دین‌های دیگر خبر داده که البته تاکنون محقق نگردیده است. طبق روایات، ظرف تحقق آن، دوره دیگری است که در آن دوره آخرین وصی پیامبر، حضرت مهدی (عجل‌الله‌تعالی‌فرجه) زمام امور را به دست می‌گیرد و اسلام را در سراسر شرق و غرب منتشر می‌سازد. (توبه/سوره ۹، آیه ۳۳، صف/سوره ۶۱، آیه ۹).

6 - پیروزی پیامبران: پیامبران در طول تاریخ برای اشاعه مکتب خود مجاهدت‌ها و کوشش‌ها کرده‌اند، اما به دلیل مخالفت‌های باطل‌گرایان هرگز نتوانسته‌اند آن را در سراسر جهان پیاده کنند. قرآن مبارزه اهل باطل را با مکتب حق یک مبارزه موقت تلقی می‌کند و معتقد است سنگرهای باطل سرانجام فرو خواهد ریخت و برنامه پیامبران در جهان گسترش پیدا خواهد کرد. (صافات/سوره ۳۷، آیه ۱۷۱-۱۷۳).

7 - در مبارزه حق و باطل، حق پیروز است: آیات قرآن نه تنها نظام تکوین را نظام خیر و غلبه خیر بر شر می‌داند، بلکه سرانجام نظام اجتماعی انسان را نظامی استوار می‌داند که در آن، نظام توحید بر نظام شرک غلبه کرده و پیروزی از آن صالحان و راست‌گویان خواهد بود: «بل نقذف بالحق علی الباطل فیدمغه فاذا هو زاهق و لکم الویل مما تصفون». (انبیاء/سوره ۲۱، آیه ۱۸).

۸ - کمک‌های غیبی در سرانجام جامعه‌ها: قرآن معتقد است در سرانجام جامعه‌ها افراد فداکاری پیدا می‌شوند که با تمام قدرت در عزت اسلام و ذلت کفر می‌کوشند و از این طریق به گروهک‌ها هشدار می‌دهد که اگر از

جاده مستقیم توحید منحرف شوند، هرگز آیین حق با انحراف آنان نابود نمی‌شود. (بینش اسلامی (۱ و ۲) دوره
پیش دانشگاهی، ص ۶۹، پاورقی.)

نتیجه

جهان هستی با یک سلسله نظامات و قوانین ذاتی و لایتغیر اداره می شود . به موجب آن هر شیء و هر پدیده مقام و مرتبه و موقعیت خاصی دارد، تغییر و تبدیل در آن راه ندارد. قرآن کریم، نه تنها قانونی بودن و سنت داشتن آفرینش را گوشزد می کند، برخی از سنن مخصوص را نیز معرفی می کند، هیچ مردمی از بدبختی به خوشبختی نمی رسند مگر این که عوامل بدبختی را از خود دور سازند و بالعکس، یک ملت خوشبخت را خداوند بدبخت نمی کند مگر این که خودشان واجبات بدبختی را برای خویش فراهم آورند، خداوند قانون خود را عوض نمی کند ما باید خودمان را عوض کنیم. اگر تغییراتی در سنت های جهان مشاهده می شود آن تغییر ها معلول تغییر شرایط است و بدیهی است که هر سنتی در شرایط خاص جاری است و با تغییر شرایط، سنتی دیگر جریان می یابد و آن سنت نیز در شرایط خاص خود کلیت دارد. پس تغییر قانون و سنت ، به حکم قانون و سنت است در جهان، جز قانون و سنت لایتغیر وجود ندارد. میان قوانین حاکم بر این جهان رابطه ای برقرار است و بر یکدیگر مؤثرند. قانونی که فوق همه ی قوانین حاکم بر همه ی آن هاست، قانون تقوا و توکل است. به دنبال توکل، عنایت پروردگار قطعی است هر کسی بر خدا توکل کند عنایت خدا را به همراه دارد و با عنایت و تأیید خدا که خود یک جریان خاصی دارد و یک سنت است و یک سلسله علل و معلولات در کار است، رسیدن به هدف قطعی است. این ، قانونی است که بر همه ی قانون های دیگر حکومت می کند. پس تقدیر الهی به معنای قانون داشتن و سنت داشتن جهان است. امید است با پناه بردن به قرآن از امداد خاص خداوند متعال همراه با سعی و تلاشی که هریک از ما انسان های مؤمن از خود نشان می دهد و خداوند نیز شرایط و اسباب آن را فراهم می سازد ، بهره برده و توفیق الهی شامل حال ما بندگان گردد .

فهرست منابع و مآخذ

*قرآن کریم

*نهج البلاغه

- 1- ابن مکرم (ابن منظور)، جمال الدین، **لسان العرب**، ج 31. نشر ادب حوزه قم، 1405 هـ.
- 2- خرمشاهی، بهالدین، **دانشنامه قرآن**، دوستان، ناهید، تهران، 1377.
- 3- دهخدا، علی اکبر، **لغت نامه دهخدا**، تهران، دانشگاه تهران، 1373.
- 4- رشید رضا، محمد، **تفسیر المنار**، ج 9، بی جا، 1366.
- 5- طباطبایی، سید محمد حسین، **تفسیر المیزان**، ترجمه سید محمد باقر موسوی همدانی، بنیاد علمی فکری علامه طباطبایی با همکاری مرکز نشر فرهنگی رجا و مؤسسه انتشارات امیرکبیر، تهران 1363.
- 6- طبرسی، فضل بن حسن، **مجمع البیان**، ج 4، ناصر خسرو، تهران، 1383.
- 7- فتح الله، احمد، **معجم الفاظ الفقه الجعفری**، بی نا، بی جا، 1415 هـ.
- 8- قلعجی، محمد، **معجم لغه الفقها**، دارالفائس، بیروت، 1408 هـ.
- 9- کرمی، علی، **ظهور و سقوط تمدن ها از دیدگاه قرآن**، قم، نشر مرتضی، 1370.

10- کلینی، محمد بن یعقوب **اصول کافی**، کتاب الحجّه، نشر دارالکتب الاسلامیه، ص 370، ج 4.

11- مصباح یزدی، محمدتقی، **جامعه و تاریخ از دیدگاه قرآن**، مرکز چاپ و نشر سازمان تبلیغات اسلامی، تهران

1368

12- مطهری، مرتضی، **عدل الهی**، انتشارات صدرا، قم، 1374

13- معادی خواه، عبدالمجید، **فرهنگ آفتاب «فرهنگ تفسیلی مفاهیم نهج البلاغه»**، نشر ذره، تهران

1372.

14- معلوف، لوییس، **المنجد فی اللغة**، تهران، اسلام، 1380.

15- مکارم شیرازی، ناصر و جمعی از نویسندگان، **تفسیر نمونه**، ج 7، دارالکتب الاسلامیه 1368